

Araştırma Makalesi • Research Article

Bedir Gazvesi'ne Katılanların Bağışlandığını Belirten Hadis Üzerine Bir İnceleme
A Study on the Hadith Stating that Those Who Participated in the Battle of al-Badr were Forgiven

Abdulalim Demir*

Öz: Mekkelilerin Hudeybiye antlaşmasının şartlarını ihlal etmesi üzerine Hz. Peygamber, Mekke'nin fethine karar vermiş ve kan dökülmesinin önüne geçmek için de hazırlıkları gizli yapmıştır. Seferin yönünü öğrenen Hâtüb b. Ebû Beltea, Mekke'deki ailesini korumak için Mekkelilere durumu haber verme girişiminde bulunmuştur. Bunu öğrenen Hz. Peygamber, ilgililere mektubun ulaşmaması için bazı sahâbilerini görevlendirmiştir. Bahis konusu hatasından dolayı Hâtüb ihanet, münafıklık gibi suçlamalara maruz kalmıştır. Mezkûr olay, İslâm tarihinde birçok yönden tartışıla gelen ashâb-ı Bedir'in bağışlandığını konu edinen hadisin vürûdüne ve Mümteherine sûresinin birinci âyetinin nüzûlüne vesile olmuştur. Bu çalışmada Bedir Gazvesi'ne katılanların bağışlandığını belirten hadis anlam, yorum-bilim ve fikhî sonuçlar açısından inceleme konusu edinmektedir. Ayrıca makalede "Ashâb-ı Bedir'in bağışlanmış olması dünya ve ahiret hayatını ilgilendiren her şeyi kapsar mı?" gibi sorulara cevap aranmaktadır. Buna yardımcı olması için çalışmada Hâtüb'in ve mektubu taşıyan Sâre'nin kısa biyografisine, mektubun içeriğine, söz konusu hadisin değişik varyantlarına, anlam, yorum-bilim açısından tahliline ve ondan çıkarılacak fikhî sonuçlara değinilmektedir. Bunun için konu deskriptif ve analitik bir bakışla incelenmektedir. Ayrıca fikir-hadise irtibatına dikkat edilerek nitel araştırma metotlarından dokümantasyon analiz yönteminden faydalanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahâbe, Ashâb-ı Bedir, Hâtüb b. Ebû Beltea, Bağışlanma.

Abstract: After the Meccans violated the terms of the Treaty of Hudaibiyah, the Prophet decided to conquer Mecca and made his preparations secretly to prevent bloodshed. Hâtüb b. Abî Balta'ah, who learned the direction of the expedition, attempted to inform the Meccans about the situation in order to protect his family in Mecca. Learning about this, the Prophet assigned some of his companions to prevent the letter from reaching those concerned. Because of this mistake, Hâtüb was exposed to accusations such as treason and hypocrisy. This event led to the saying of the hadith about the forgiveness of the companions of al-Badr, which has been discussed in many aspects in the history of İslâm, and the revelation of the first verse of the Surah al-Mumtahinah. In the present study, the hadith stating that those who participated in the Battle of al-Badr were forgiven will be examined in terms of meaning, hermeneutics and fiqh results. Also "Does the forgiveness of the companions of al-Badr cover everything that concerns the life of this world and the hereafter?" answers to questions such as these will be sought. In order to help this, the study will touch upon the short biography of Hâtüb and Sâra, the content of the letter, different variants of the hadith in question, its analysis in terms of meaning-hermeneutics and some fiqh

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı.
ORCID: 0000-0002-6815-7739, E-posta: abdulalimdemir@hotmail.com

Cite as/ Atf: Demir, A. (2024). Bedir Gazvesi'ne katılanların bağışlandığını belirten hadis üzerine bir inceleme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 689-704 <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1481891>

Received/Geliş: 10 May/Mayıs 2024

Accepted/Kabul: 22 August/Ağustos 2024

Published/Yayın: 30 August/Ağustos 2024

conclusions to be drawn from it. For this purpose, the subject will be examined from a descriptive and analytical perspective, attention will be paid to the idea-event connection, and the documentation analysis method, one of the qualitative research methods, will be used.

Keywords: Hadith, Companions (al-Şahābah), Companions of al-Badr, Hâtib b. Abî Balta'ah, Forgiveness.

Giriş

İslâm tarihinde üzerinde en çok konuşulan ve eser yazılan konuların başında Müslümanlar için varoluş mücadelesi olan Bedir Gazvesi (2/624) gelmektedir. Allah, bu savaşa katılan Müslümanlara Kureyş ordusunun ganimetlerini veya kervanın mallarını kazanacaklarını vadetmiş (el-Enfâl 8/7) ve onları melekleriyle desteklemiştir (Âl-i İmrân 3/123-124). Bunun için savaşa katılanlar, tarih boyunca övgü dolu sözlerle anılagelmiştir. Hadis ve siyer kitaplarında Ashâb-ı Bedir, Ehl-i Bedir ve Bedriyyûn başlıkları altında onların faziletlerinden bahsedilmiştir. Sonraki asırlarda onların faziletlerini konu edinen çokça müstakil eser, kitap bölümü, makale ve bildiri yazılmıştır.¹

Hudeybiye Antlaşması'nın (6/628) şartlarına göre civar kabileler iki taraftan diledikleriyle anlaşma yaparak onların himayesine girmekte muhayyerdir. Çoğunluğu Müslüman olan Huzâa kabilesi Hz. Peygamber'in emanını kabul ederken onların rakibi ve düşmanı olan Kinâne (Benî Bekr) kabilesi de Kureyşlilerin himayesine girmiştir. Kinâne kabilesinden biri Hz. Peygamber'i hicvedince Huzâa kabilesi mensubu kişi buna engel olmaya çalışmıştır. Sonuçta iki kabile bireylerinin işin içine karıştığı, Kureyşlilerin de Kinâne kabilesine yardım etmesiyle Huzâa kabilesi mensuplarının Harem bölgesinin içlerine doğru kaçtığı ve ölümlerle sonuçlanan bir çatışma meydana gelmiştir. Böylelikle Kureyşliler, Hudeybiye anlaşmasını bozmuştur. Durumdan haberdar edilen Hz. Peygamber, Huzâa kabilesine yardım edeceğini belirtmiş ve Mekke'nin fethi için savaş hazırlıklarına başlamıştır (Tabersî, 1390: ss. 104-105; Temir, 2019: s. 44). Ancak kan dökülmesinin önüne geçmek için seferin yapılacağı yeri gizli tutmuştur (Zehebî, 1996: 2/153-156). Ayrıca karşı tarafın hazırlıktan haberdar olmasını istemediğinden seferin Hayber tarafına yapılacağına dair işaretlerde bulunmuştur. Hz. Peygamber'in maksadından haberdar olan Hâtib b. Ebû Beltea (ö. 30/650), Kureyş'in ileri gelenlerine yazdığı mektubu Sâre isimli kadınla göndererek casusluk yapmaya teşebbüs etmiştir. Onun bu hareketinden Hz. Peygamber haberdar edilmiş, o da bunun önüne geçmek için bazı sahâbîlerini görevlendirmiştir (Belâzürî, 1996: 1/449-451; Taberî, 2000: 23/312; A. b. A. Zebîdî, 2019: 8/123).

Bedir Gazvesi, gazveye katılan sahâbîlerin sayısı, isimleri ve faziletleri birçok çalışmaya konu olmuştur.² İnceleme konusu yapılan hadisin başkahramanı kabul edilen Hâtib b. Ebû Beltea hakkında yapılan çalışmalarda hayatı, katıldığı savaşlar ve elçilik vazifesine yoğunlaşmıştır. İslâm tarihi alanında hazırlanan bu araştırmalarda Mekke'nin fethine değinirken makalede inceleme konusu edilen hadisin metnine değinilmiştir (Hattâb, 1996: 1/326-328; Dönder, 2021: ss. 34-36; Kapar, 2019: ss. 1-19; Temir, 2019: ss. 50-51). Ancak onların bağışlandığını belirten hadisi farklı varyantlarıyla bütüncül bir bakış açısıyla anlam-yorum-bilim açısından tahlil eden ve ondan çıkarılacak fikhî neticeleri ele alan bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu makale, alanda işaret edilen boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Çalışmada "Hz. Peygamber'in Ehl-i Bedir ile ilgili söyledikleri sözleri onların geçmiş ve gelecek günahlarını kapsar mı? Ashâb-ı Bedr'in günahlarının bağışlanmış olması dünya ve ahiret hayatına taalluk eden her şeyi kapsar mı? İmtihan dünyasında bazılarının imtihandan muaf tutulması söz konusu olabilir mi?" gibi soruların cevapları aranacak ve ulaşılan bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır. Mezkûr soruların cevabına yardımcı olması için Hâtib b. Ebû Beltea ve Sâre'nin kısa biyografilerine, mektubun içeriğine, söz konusu hadisin değişik varyantlarına, anlam-yorum-bilim açısından tahliline ve ondan çıkarılacak fikhî sonuçlara değinilecektir. Bunun için çalışmada deskriptif ve analitik bir bakışla konular incelenecek, nitel araştırma metodlarından dokümantasyon analiz yönteminden faydalanılacaktır. Ayrıca meselenin daha iyi anlaşılması için fikir-hadise irtibatı prensibine azamî derecede dikkat edilecektir.

¹ Örnek olarak bk. (Afânî, 2006: 1/23 vd; Ayyâsî, 2016: s. 2 vd; Eren, 2012: s. 373; Girîdî, 2008: s. 38 vd).

² Örnek olarak bk. (İbn Kesir, 1986: 2/512-515; Eren, 2012: s. 355; Kılıç, 2014)).

1. Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Kısa Biyografisi

İbn Ebû Beltea ismiyle bilinen Hâtıb b. Ebû Beltea, Yemenli bir köle olup mükâtebe yolu ile özgürlüğüne kavuşmuştur. Kureyş'ten Benî Esed b. Abdülzâ ile daha sonra da Zübeyr b. Avvâm'la (ö. 36/656) antlaşmalı olarak Mekke'de kalmıştır (Müslim b. Haccâc, 1991: "Fedâilü's-Sâhâbe", 161; Sehârenpûrî, 2006: 9/254). Câhiliye devrinde süvariliği ve şairliğiyle meşhur olmuştur. İlk Müslümanlardan olup hicret izni çıktıktan sonra diğer sahâbiler gibi o da akrabalarını ve mallarını Mekke'de bırakarak Medine'ye göç etmiştir. Orada Münzir b. Muhammed b. Ukbe'nin evine konuk olmuştur. Hz. Peygamber, ensârla muhâciri kardeş kıldığında Ruhayle b. Hâlid'le onu kardeş ilân etmiştir (Kapar, 2019: s. 3). Bedir, Uhud, Hendek, Huneyn gazveleri ve diğer seferlere Hz. Peygamber'le beraber katılmış olan İbn Ebû Beltea, Hudeybiye'de yapılan Rıdvan Biatı'nda da bulunmuştur (İbn Sa'd, 2001: 3/106; İbnü'l-Esîr, 2012: s. 239; Temir, 2019: ss. 39-52).

Hâtıb, Hz. Peygamber'in Uhud Gazvesi'nde Ayneyn tepesine yerleştirdiği okçulardandı (Vâkîdî, 1984: s. 243). Savaşın seyri Müslümanların aleyhine değişince Hz. Peygamber'in yanına geldi. Onun yaralandığını, dişinin kırıldığını ve Hz. Ali'nin elinde Hz. Peygamber'in kalkanını görünce hiddetlendi. Bunu yapanın Utbe b. Ebû Vakkâs olduğunu öğrenince gidip onu öldürdü ve başını Hz. Peygamber'e getirdi (Zehebî, 1996: 2/44). Benî Mustalik Gazvesi'nde (5/627) Müslümanlar susuz kalınca Hz. Peygamber kuyu kazma görevini onun uhdesine verdi (Bozkurt, 1997: 16/444; Temir, 2019: s. 43). Bu görevlerinden anlaşıldığı kadarıyla o iyi bir savaşçı ve kuyu kazma ustasıydı.

Hz. Peygamber, 6/628 yılın sonlarında Hâtıb'ı bir mektupla Bizans İmparatorluğu'na bağlı İskenderiye'de bulunan Mısır Mukavkısı Cüreyc b. Mîna'ya elçi olarak gönderdi. Cüreyc'in, "Muhammed, peygamber ise niçin kavmi onu Mekke'den sürünce onlara beddua etmedi?" sorusuna Hâtıb, "Hz. İsa kendi memleketinde eziyet görmesine, Yahudiler tarafından çarmla gerilmek istenmesine rağmen kavmine beddua etmediğini ve sonunda Allah'ın onu kendi katına aldığını" belirtmek suretiyle iki olay arasında bağlantı kurması, onun iyi bir hatip olduğunu göstermektedir. Onun cevaplarından memnun kalan Cüreyc, kendisine "Sen hikmetli bir zatın yanından gelen hekimsin." diyerek karşılık verdi.³ Hz. Peygamber'e sunulmak üzere Hz. Mâriye'nin (ö. 16/637) de aralarında bulunduğu birkaç câriye, binek hayvanları ve bazı değerli hediyelerle onu Medine'ye yolcu etti (İbn Abdülber en-Nemerî, 1992: s. 315; İbnü'l-Esîr, 2012: ss. 239-240; Sehârenpûrî, 2006: 9/254; Bozkurt, 1997: s. 444). İbn Ebû Beltea, Hz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) halifeliğinde (632-634) Mısır'a elçi olarak gönderilmiş ve Mısırlılarla barış antlaşması imzalamıştır. Bu sulh, Mısır'ın fethine (20/641) kadar yürürlükte kalmıştır (A. b. A. Zebîdî, 2019: 7/501). Kıvrak zekâsı, hitabeti ve ikna gücünün başarılarında etkili olduğu söylenebilir.

Hâtıb'ı diğer sahâbilerden farklı kılan birçok meziyeti bulunmaktadır. Ancak İslâm tarihinde onu en fazla gündem konusu eden olay ise Hz. Peygamber'in gizli tuttuğu Mekke'nin fethiyle ilgili (8/630) hazırlıkları Kureyş'in ileri gelenlerine haber verme teşebbüsünde bulunmak suretiyle yaptığı hatadır. Bu yanılsından dolayı casusluk, münafıklık ve ihanet gibi suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Onun bu davranışı ve sahâbilerin ona gösterdiği tepki, Bedir ashâbının Allah tarafından affedilmiş olabileceğini haber veren hadisin vürûdüne vesile olmuştur. Onun hatasına dikkat çekmek için Mümtehine sûresinin ilk âyeti inmiştir (Taberî, 2000: 23/311-315; Feyz-i Kâşânî, 1415: 5/161; Hür el-Âmilî, 1425: 1/380). Bunların yanı sıra Hz. Peygamber'den rivayet ettiği dört hadis kaynaklarda yerini almıştır.⁴ Hadisleri oğlu Abdurrahman ve torunu Yahyâ vasıtasıyla gelmiştir (Hattâb, 1996: 1/321-339; Bozkurt, 1997: ss. 444-445).

Hâtıb'ın muhtemelen kendisine kötü davrandığı bir kölesi Hz. Peygamber'e onu şikâyet etmek üzere gelerek "Ey Allah'ın Resulü! Hâtıb cehenneme girecek." demesi üzerine Hz. Peygamber "Yalan söyledin/yanıldın. O girmeyecek, çünkü o Bedir ve Hudeybiye'de bulunmuştur." cevabını vermiştir (İbn Abdülber en-Nemerî, 1992: s. 313; İbn Ebû Şeybe, 1989: 6/397 (No. 32348); İbn Hacer el-Askalânî,

³ Mukavkıs ile Hâtıb arasında geçen konuşmanın farklı varyantları için bk. (A. b. A. Zebîdî, 2019: 8/608-609).

⁴ Hâtıb'ın rivayet ettiği dört hadisin ayrıntısı için bk. (Dönder, 2021: s. 63; Temir, 2019: ss. 66-67).

1415: 2/5; İbn Hibbân, 1993: 11/124 (No. 4799)). Başka bir rivayette ise bir adamın ondan şikâyetçi olduğundan bahsedilmektedir (İbn Ebû Şeybe, 1989: 7/364 (No. 36730)). Hz. Peygamber, bu cevabıyla Bedir Gazvesi'ne ve Hudeybiye Antlaşması'na katılanları övmekte ve diğer sahâbilerine göre onların farklı bir konumda olduklarını ihsas ettirmektedir. Hâtıb da onlardan olduğu için söz konusu övgüye dâhil olmaktadır. Genel kaniya göre hadiste geçen “kizb” sözcüğü yalan anlamında değil de “yanılmak” anlamındadır (Erul, 1999: s. 455 vd). Bazı dilcilere göre kizb sözcüğü sadece geçmişte yapılan fiilleri belirtmek için kullanılmaktadır. Oysa bu hadiste gelecek anlamını ihtiva ettiği için “yanılıyorsun” anlamını yüklemek daha isabetlidir (Nevevî, 1392: 16/57).

Hâtıb'ın bazı köleleri nafaka konusunda onu dönemin halifesi Hz. Ömer'e şikâyet edince, Halife onların şikâyetlerini göz önünde bulundurarak Hâtıb'ı eleştirmiştir (Zehebî, 1996: 2/45). Dolayısıyla Hz. Peygamber'in ona yönelik sarf ettiği ifadeleri onun eleştirilemez ve her istediğini yapabilir manasında görmemek gerekmektedir. Yetmişli yaşlara kadar yaşayan Hâtıb, Medine'de vefat etmiş, cenaze namazını Hz. Osman kıldırmıştır (İbn Hacer el-Askalânî, 1326: 2/168).

2.Sâre'nin Kısa Biyografisi

Hâtıb'ın Mekke'nin ileri gelenlerinden olan İkrime b. Ebû Cehil (ö. 13/634), Süheyl b. 'Amr (ö. 18/639) ve Safvân b. Umeyye'ye (ö. 41/661) vermek üzere yazmış olduğu (Aynî, 2001: 14/254; Sehârenpûrî, 2006: 9/254; Vâkıdî, 1984: s. 798) mektubu kendisine teslim ettiği kadın, 'Amr b. Abdulmuttalib b. Hişâm'ın azatlısı⁵ Sâre'dir.⁶ Mekke'nin hicivci şairlerinden olan Sâre, Ebû Cehil (ö. 2/624) gibi Mekke'nin zenginlerinden aldığı hediye ve paralarla Hz. Peygamber'i hicvederek ve ölümlere ağıt yakarak geçimini sağlamıştır. Bedir'de onların öldürülmesi üzerine kendisine para veren kalmamış, Mekke'nin gençleri de Bedir'in matemini tuttuklarından şarkı söylemesi için onu meclislerine davet etmediklerinden maddi sıkıntılar yaşamıştır. Durumu kötüleştince Müslüman olmamasına rağmen Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'den yardım istemiştir. Hz. Peygamber, Abdulmuttaliboğulları ile Muttaliboğulları'nı ona bir şeyler vermeye teşvik etmiştir. Onlar da ona elbise, para ve binek vermiştir (İ. İbnü'l-Esîr, 1987: 2/126; Meclisî, 1403: 21/93). Sâre, Mekke'ye gitmek üzere yola çıktığı sırada Hz. Peygamber, Mekke'yi fethetmek için yoğun bir hazırlığın içerisinde girmiştir. Hâtıb, on⁷ dinar (A. b. A. Zebîdî, 2019: 7/500 (3. dipnot).) ve bazı elbiseler karşılığında yazdığı mektubu Mekkelilere ulaştırmasını ondan istemiştir (M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/397). Hâtıb'ın casusluğunu ve kadının kuryeliğini Hz. Peygamber'e Cebraîl haber vermiştir (Aynî, 2001: 14/253-254; İbnü'l-Esîr, 2012: s. 239; Kummî Meşhedî, 1368: 13/198-200). Şayet bu mektup, Kureyş müşriklerinin eline ulaşırdı Mekke'nin fethi ancak kanlı bir savaşla gerçekleşebilirdi. Bu sebeple Sâre için “düşman adına çalışan zararlı bir kuryedir” denilebilir. Sâre zor durumdayken kendisine yardım edenlere teşekkür edeceğine söz konusu davranışıyla kritik bir bilgiyi Mekkelî müşriklere ulaştırmaya yeltenerek nankörlük etmiştir.⁸ Bunun için fetih günü Sâre'nin de içerisinde bulunduğu dört kişi dışında Hz. Peygamber'in herkese eman verdiği rivayet edilmiştir (Taberî, 2000: 20/397-398; Vâhidî, 1992: ss. 421-423).

3.Bedir Gazvesi'ne Katılanların Bağışlandığını Belirten Hadis Rivayetlerinin Değerlendirilmesi

Bedir Gazvesi'ne katılanların bağışlandığını belirten hadis Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel gibi alanda muteber sayılan birçok muhaddisin eserinde tahrîc edilmiştir. Şuayb Arnâvûd gibi rivayetin senedini tahkik eden muhaddisler, hadisin sahih olduğunu, Buhârî ile Müslim'in hadiste aradıkları şartları taşıdığını belirttiklerinden hadisin senedini tahlil etmeye gerek duyulmamıştır (Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/196 (1. dipnot), 2/331 (No. 1091); Ebû Dâvûd es-Sicistânî, 2009: “Cihâd”, 106 (1. dipnot)). Hadisi sahâbeden Hz. Ömer (ö. 23/644), Hz. Ali (ö. 40/661), Ebû

⁵ Bazı rivayetlere göre Abbâs'ın cariyesidir. bk. (Sehârenpûrî, 2006: 9/253).

⁶ Kaynaklarda Sâre isminin yanı sıra Kenûd, Ümmü Sâre (bk. (Sehârenpûrî, 2006: 9/253; Vâkıdî, 1984: s. 798)), Müzeyne (bk. (İbn Kesîr, 1986: 3/537)) ve Safiyye ismi de kadın için kullanılmıştır (bk. (Kummî, 1363: 2/361)). Meşhur ismi Sâre olduğundan makalede Sâre tercih edilmiştir (Örneğin bk. Belâzürî, 1996: 1/450; M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/396).

⁷ Hâtıb'ın ona on dinar verdiğini rivayet edenlerin yanı sıra bir dinar da verdiğini belirtenler vardır. bk. (Sehârenpûrî, 2006: 9/253).

⁸ Sâre'nin akıbetiyle ilgili bk. (Aktürk, 2009: ss. 249-252).

Hüreyre (ö. 58/678), Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687-88), Abdullah b. Ömer (ö. 73/693) ve Câbir b. Abdullah (ö. 78/697) sonraki nesillere aktarmıştır. Kaynaklarda en çok zikredilen ve ayrıntı veren rivayet Hz. Ali'nin naklettiği hadis olduğu için bu başlıkta onun tariki merkeze alınacak ve diğer vecihlerin ondan farklı olarak zikrettiklerine değinilecektir. Hz. Ali'nin rivayeti şu şekildedir:

“Resûlullah bana, Zübeyr’e ve Mikdâd’a ‘Hah bahçesine varıncaya kadar gidiniz. Orada üzerinde mektup bulunan bir kadın bulacaksınız. O mektubu ondan alınız.’ dedi. Atlarımızı hızlıca koşturarak yola koyulduk, denilen yere vardık ve kadını karşımızda buluverdik. Ona ‘Mektubu çıkart.’ dedik. Kadın, ‘Yanımda mektup yok.’ dedi. Biz, ‘Ya mektubu çıkartırsın yahut elbiselerini çıkartırız.’ dedik. Saç örgüsünün arasından mektubu çıkardı. Onu alıp Resûlullah’a getirdik. Bir de baktık ki Hâtıb b. Ebû Beltea’dan Mekke müşriklerinden birkaç kişiye Resûlullah’ın bazı durumlarını kısmen haber veren bir mektup! Bunun üzerine Resûlullah ‘Ey Hâtıb! Bu ne?’ diye sordu. Hâtıb ‘Ey Allah’ın Resulü! Beni cezalandırmada acele etme. Ben sonradan Kureyş’in arasına katılmış birisiyim. Beraberinde bulunan muhacirlerin Mekke’de akrabalarını koruyacak yakınları var. Benim neseben orada hiçbir akrabam yok. Ben bu mektupla Kureyşlileri minnet altında bırakarak orada kalmış olan akrabalarımı korumak istedim. Ben bu işi dinimden irtidat ettiğim için ya da Müslüman olduktan sonra küfre razı olduğum için yapmış değilim.’ dedi. Bunun üzerine Resûlullah, ‘Doğru söylüyor.’ dedi. Hz. Ömer, ‘Ey Allah’ın Resulü! İzin ver bu münafığın boynunu vurayım.’ dedi. Resûlullah, ‘Ama o Bedir’de bulundu. Allah’ın Bedir’e katılanlara muttali olup dilediğinizi yapınız, sizi bağışladım, dememiş olduğunu nereden bileceksin.’ dedi.” (Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/37-38 (No. 600)).

Bu hadis metninin anlamca yakını Ebû Dâvûd (Ebû Dâvûd es-Sicistânî, 2009: “Cihâd”, 106 (No. 2650)), Bezzâr (Bezzâr, 2009: 2/162-164 (No. 530)), Ebû Ya’lâ (Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, 1990: 1/318-319 (No. 136)) ve Tahâvî (Tahâvî, 1994: 11/269-270 (No. 4437)) de aktarmıştır. Müslim, söz konusu hadisi aktardıktan sonra Allah’ın “*Ey iman edenler! Benim de sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin...*” (el-Mümtehine 60/1) âyetini indirdiğini nakletmektedir (Müslim b. Haccâc, 1991: “Fedâilü’s-Sâhâbe”, 161). Beyhakî de Müslim’in rivayetini aktarmıştır (A. b. H. Beyhakî, 2003: 9/246-247 (No.18434)).

Hadisin bazı tariklerinde yukarıda aktarılandan farklı olarak şu ayrıntılara yer verilmiştir: Resûlullah’ın dediği yerde kadının kendisine ait bir deve üzerinde giderken ona yetiştiklerini, kadının mektubun varlığını inkâr etmesi üzerine devesinin çöktürülerek yükünde arama yapmalarına rağmen mektubu bulamadıklarını, Hz. Ali ile giden iki arkadaşının “Mektubu göremedik.” dönelim tekliflerine karşı Hz. Ali “Siz çok iyi bilirsiniz ki Resûlullah yalan söylemez.” dedikten sonra kadına yemin ederek “Eğer mektubu çıkarmazsan, elbiselerini soyup bulacağız.” demesi üzerine kadın onlardaki ciddiyeti görünce elini izârının bağına uzatıp beli üzerine bir bezle bağlanmış halde çıkardığını, onlar da mektubu Hz. Peygamber’e ulaştırınca orada bulunanlardan bazıları “Ey Allah’ın elçisi! Bu zât Allah’a, Resulüne ve mü’minlere hainlik etmiştir. Onun için bırak boynunu vuralım.” dediklerini, Hâtıb’ın “Ben sadece bununla Mekkelilerin yanında bulunan ailemi ve malımı himaye edecek bir el olsun istedim. Senin yanındaki muhâcir sahâbîlerden her birinin Mekke’de ailesini ve malını koruyacak hısımları vardır, benim ise kimsem yoktur, ben onlarla anlaşmalı bir kimseyim.” diyerek kendisini savunması üzerine Hz. Peygamber, “Hâtıb doğru savunma yaptı. Ona hayırdan başka bir şey söylemeyin!” buyurduğunu bunun üzerine Hz. Ömer, “O, Allah’a, Resulüne ve mü’minlere hainlik etmiştir. İzin verin boynunu vurayım.” demesi üzerine Hz. Peygamber, “Belki Allah, Bedir ehline muttali olmuş ve istediğinizi yapın, cennet sizlere vâcib olmuştur. Ya da: Ben sizlere mağfiret etmişimdir, buyurmuştur.” demesi üzerine Hz. Ömer’in gözünden yaşlar dökülmüş ve “Allah ve Resulü en iyi bilendir.” cevabını vermiştir (Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/195-196 (No. 827)). Benzer ayrıntıları Buhârî (Buhârî, 1422: “İkrâh”, 9; “Meğâzî”, 9; “Cihâd”, 141) ve Tahâvî (Tahâvî, 1994: 11/270-272 (No. 4438)) de aktarmıştır. Bazı vecihlerde gönderilenler arasında Mikdâd yerine Ebû Mirsed’in ismi zikredilmiştir (Müslim b. Haccâc, 1991: “Fedâilü’s-Sâhâbe”, 161). Ayrıca hepsinin süvari olduğu ayrıntısına yer verilmiştir (Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/195-196 (No. 827)). Buhârî’nin aktardığı bir rivayette kadının müşrik olduğu bilgisi yer almıştır (Buhârî, 1422: “İsti’zân”, 23).

İbn Ebû Şeybe, hadisin ayrıntısına girmeden sadece Hz. Ali’den olayla ilgili Hz. Peygamber’in “Allah’ın Bedir’e katılmışlara muttali olup dilediğinizi yapınız, size mağfiret ettim, dememiş olduğunu

nereden bileceksin.” (İbn Ebû Şeybe, 1989: 6/397 (No. 32346)) ile “Bedir ehlinde değil midir? Nereden bilebilirsin ki! Belki de Allah, Bedir ashâbına baktı ve ‘İstedığınızı yapınız size cennet vâcib olmuştur.’ dedi.” (İbn Ebû Şeybe, 1989: 7/364 (No. 36726), 20/338-339 (No. 37882)) şeklinde muhtasar bir biçimde aktarmıştır. Tirmizî, Mümtöhine Süresi Babı’nda bu sürenin 1. âyetinin sebab-i nüzûlü olarak bu hadisi zikretmiştir. Ona göre hadis, hasen sahihtir (Tirmizî, 1968: “Tefsîru’l-Kur’ân”, 60). Benzer rivayeti İbn Hibbân da aktarmıştır (İbn Hibbân, 1993: 14/424-425 (No. 6499)).

Hiz. Ali’nin zikrettiği mezkûr olayı Bezzâr *el-Müsned*’inde Hiz. Ömer’den naklederken şu ayrıntılara yer vermektedir. Rivayette mektubu Hiz. Peygamber’e Allah’ın haber verdiğini, kadının mektubu boynuzlarından⁹ birinden çıkardığını, Hiz. Peygamber’in Hâtıb’a “Bu mektubu sen mi yazdın?” diye sorduğunu, onun da “evet” cevabını verdiğini, Hâtıb’ın Mekkelî olmadığını ve Mekke’de bulunan ailesini söz konusu mektupla onlardan korumak istediğini, Hiz. Ömer’in de onu inkârcılıkla suçladığını belirtmektedir. Ayrıca Bezzâr konuyla ilgili Hiz. Ömer’in Hiz. Peygamber’den rivayetinin sadece bu isnad ve metinle bilindiğine dikkat çekmektedir (Bezzâr, 2009: 1/308-310 (No. 197)). Aynı rivayeti Tahâvî, *Şerhu Müşkilü’l-âsâr*’ında nakletmektedir (Tahâvî, 1994: 11/267-268 (No. 4436)). Benzerini Hâkim en-Nisâbü’rî *el-Müstedrek*’te naklettikten sonra rivayetin Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu ancak Buhârî ile Müslim’in eserlerinde tahrir etmediğini, onun yerine Hiz. Ali’nin rivayetini tahrir ettiğini belirtmektedir (Hâkim en-Nisâbü’rî, 2002: 4/87 (No. 2564/6966)). İbn Ömer, ayrıntıya girmeden Hiz. Peygamber’in Hiz. Ömer’e söylemiş olduğu mezkûr sözü aktarmakla yetinmektedir (İbn Ebû Şeybe, 1989: 7/364 (No. 36728)). İbn Abbâs, bir konudaki düşüncesini temellendirmek için Hiz. Ömer’in “...Bana izin verin boynunu vurayım...” sözünden sonra Hiz. Peygamber’in Bedir ashâbını öven sözlerini rivayet etmektedir (Taberânî, t.y., 12/99 (No. 12593)). Ebû Hüreyre’den rivayet edilen tarihte ise “Allah, Bedir ehline baktı ve dilediğinizi yapınız ben günahlarınızı bağışladım.” (Ahmed b. Hanbel, 1999: 13/322-323 (No. 7940); Hâkim en-Nisâbü’rî, 2002: 4/88 (No. 2566/6968); İbn Ebû Şeybe, 1989: 6/398 (No. 32347), 7/364 (No. 36729)) kısmı geçmektedir. Benzer rivayet metnini Ebû Dâvûd, “Casus Müslümansa Bunun Hükmü Bâbı”nda nakletmektedir (Ebû Dâvûd es-Sicistânî, 2009: “Cihâd”, 106 (No. 2650)). Câbir’den rivayet edilen hadiste Hiz. Ali’nin rivayetine benzer ifadeler yer alırken ondan farklı olarak Hâtıb’ın Mekkelîlere “Hiz. Peygamber’in onlarla savaşacağını haber verdiği” geçmektedir (Tahâvî, 1994: 11/273-274 (No. 4440)). İbn Hibbân, hadisin “Dilediğinizi yapınız.” kısmına kadar olanını aktarmaktadır (İbn Hibbân, 1993: 11/121-122 (No. 4797)). Bazı rivayet tefsirlerinde ve hadis şerhlerinde hadis metninde geçmeyen “Eğer mektubu size vermezse boynunu vurunuz.” (Aynî, 2001: 14/253; Furât el-Kûfi, 1410: s. 480; Taberî, 2000: 20/397) ifadesi yer almaktadır.

Şîa rivayet kaynaklarının önemli bir kısmında hadis, Ehl-i sünnet kaynaklarına yakın bir biçimde nakledilmiştir (Huveyzî, 1415: 5/299-302; Hür el-Âmilî, 1425: 1/380; İbn Ebû’l-Hadîd, 1404: 11/266-267; Kutbüddin er-Ravendî, 1409: 1/60; Meclisî, 1403: 18/110-111). Bazı rivayet kaynaklarında ise Ehl-i sünnet kitaplarında geçmeyen bazı teferruatlara yer verilmiştir. Kummî, *Tefsîr*’inde Mümtöhine süresinin birinci âyetinin sebab-i nüzûlü olarak Hiz. Ali’den nakledilen rivayeti aktarmıştır. Ehl-i sünnet kaynaklarından farklı olarak Kureyşlilerin Hâtıb’ın Mekke’de bulunan ailesine gidip Hâtıb’a Hiz. Peygamber’in Mekke’ye sefer düzenleyip düzenlemeyeceğini soran bir mektup yazdırmışlardır. Hâtıb’ın kendisine gelen mektuba cevap yazdığı ve Safiyye isimli bir kadına teslim ettiğini nakletmiştir. Hiz. Ömer’in tepkisine ve Hiz. Peygamber’in Ehl-i Bedr’i öven sözlerine ise yer vermemiştir (Feyz-i Kâşânî, 1415: 5/161-162; Kummî, 1363: 2/361-362; Kutbüddin er-Ravendî, 1409: 1/161-162). Furât el-Kûfi, olayı biraz daha ayrıntılı aktarmasına rağmen o da Kummî gibi mezkûr bilgilere yer vermemiştir (Furât el-Kûfi, 1410: ss. 479-480). Müfid, Hiz. Peygamber’in bu olay üzerine sahâbîleri camide topladığını, minbere çıkarak hutbe irad ettiğini ve mektubun sahibinin ayağa kalkmasını iki defa istediğini, kalkmazsa vahiyle isminin açıklayacağını belirtmesi üzerine Hâtıb’ın titreyerek ayağa kalktığını ve mektubun kendisine ait olduğunu belirttiğini rivayet etmiştir. Bu bilgiler dışında onun haberinin diğer kısımları Ehl-i sünnet rivayetleriyle benzeşmiştir (Müfid, 1413: 1/56-59). Bu malumatlar dışında Şîa rivayet kaynakları, olayın vahiy ile Hiz. Peygamber’e haber verildiğini belirtilmiştir (İbn Ebû’l-Hadîd, 1404: 17/266; Meclisî, 1403: 21/125-126; Müfid, 1413: 1/131; Tabersî, 1390: s. 105). Ayrıca Hiz. Ömer’in “O, münafık oldu. İzin ver onun boynunu vurayım.” isteğine karşılık Hiz.

⁹ Bununla başın ortasından iki yana ayrılmak suretiyle oluşturulan saç topuzu ya da saç örgüsünü kast etmiş olabilir.

Peygamber'in "Ey Ömer! Arapların, Muhammed ashâbını öldürüyor demesini mi istiyorsun?" karşılığını verdiğini nakletmiştir (Taberî el-Âmilî, 1415: ss. 540-541). Kadın mektubu inkâr edip onlar da üzerinde ve eşyalarında mektubu görmeyince Hz. Ali kadına "Resûlullah yalan söylemez. Resûlullah Cebrâil adına, Cebrâil de Allah adına yalan söylemez ya mektubu verirsin ya da seni öldürürüm." deyince onun mektubu çıkarıp verdiğini nakletmiştir (Huveyzî, 1415: 5/300). Bu olaydan sonra Hz. Peygamber'in Hâtıb'ın mescitten çıkarılmasını istediği, sahâbiler de onu mescitten çıkarırken onun Hz. Peygamber'e bakması üzerine Hz. Peygamber'in onu geri döndürdüğünü ve "Ben seni affettim. Allah'tan da bağışlanma dile, bir daha da böyle bir şeye girişme!" dediği aktarılmıştır (Meclisî, 1403: 21/121).

Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber'in mektubu getirmesi için görevlendirdiği kişi sayısında ihtilaf bulunmaktadır. Bir rivayette Hz. Ali, Zübeyr ve Ebû Mersed'i; başka birinde Hz. Ali, Zübeyr ve Mikdâd'ı; bir diğesinde Hz. Ali ve Ammâr'ı; bir başkasında Hz. Ali, Ammâr, Amr, Zübeyr, Talha, Mikdâd ve Ebû Mersed'in isimleri zikredilmiştir (Taberî, 2000: 20/397). Bu rivayetlerden Hz. Peygamber'in birden fazla kişi gönderdiği anlaşılmaktadır (Nevevî, 1392: 16/57; Sehârenpûrî, 2006: 9/252). Hz. Peygamber'in gönderdiklerinin hepsi de iyi bir at binicisiydi (Aynî, 2001: 14/253). Şîa'nın bazı rivayet kaynaklarına göre Hz. Peygamber, Sâre'den mektubu almak için Hz. Ali ile birlikte altı kişi göndermiştir (Hür el-Âmilî, 1425: 1/380). Bunlar; Zübeyr, Mikdâd, Ammâr, Ömer, Talha ve Ebû Mersed'dir (Esterâbâdî, 1409: s. 658; İbn Şehrâşûb, 1379: 2/143; Meclisî, 1403: 21/94).

Tefsir ve hadis kaynaklarına göre Hâtıb'ın mezkûr casusluk davranışını tenkit etmek için Mümtehine sûresinin birinci âyeti nâzil olmuştur (Buhârî, 1422: "Tefsîr", 1; Aynî, 2001: 14/252; Kummî, 1363: 1/11; Sehârenpûrî, 2006: 9/254; Taberî, 2000: 23/313). Âyette mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmek yasaklanmıştır (M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/398). Âyette geçen "Ey iman edenler!" hitabına Hâtıb da dâhil olduğundan onun imanına yaptığı davranışın zarar vermediği anlaşılmıştır (A. b. A. Zebîdî, 2019: 7/501: 8/124). "Ey iman edenler!" ifadesini duyunca, iman ile hitap olunmaktan ötürü Hâtıb'ın sevinçten bayıldığı da nakledilmiştir (M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/398). Hz. Peygamber'in "Arkadaşınız doğru söylüyor." sözü de onun küfür ve nifakta olmadığını diğeri bir delili olarak görülmüştür (M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/398). Netice olarak Hâtıb'la ilgili rivayetin meşhur bir hadis olduğu, Hz. Ali'den nakledilen rivayetin Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında daha fazla tercih edildiği müşahede edilmektedir. Bu hadisten hareketle Hz. Peygamber'in Bedir Gazvesi'ne katılanlara diğeri sahâbilerinden daha fazla değer verdiğini söylemek mümkündür.

4.Mektubun İçerisinde Yazılanlar

Hâtıb'ın yazdığı mektubun metni günümüze ulaşmadığından mahiyeti hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte kaynaklarda içeriğiyle ilgili bazı bilgiler yer almaktadır. Onlardan bir kısmı şu şekildedir: "Ey Kureyşliler! Resûlullah sizinle savaşmak için gece karanlığı gibi korkunç bir orduyla sel gibi akıp gelecektir." Başka rivayetlerdeyse "Allah'a yemin ederim ki Resûlullah üzerinize yalnız başına bile gelse Allah onu size galip kılacak ve verdiği vaadi yerine getirecektir." (İbn Kesîr, 1986: 3/537; M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/396) "Vaktiyle başımızın çaresine bakınız!" (Aynî, 2001: 14/254; M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/397; A. b. A. Zebîdî, 2019: 7/500 (2. dipnot)). Bir başka rivayette ise hazırlıklarla ilgili kesin bilgi vermemekte ve "Seferin size doğru olacağını düşünüyorum." şeklinde tahminde bulunduğu aktarılmaktadır (Sehârenpûrî, 2006: 9/254). Ayrıca Hâtıb kendisini savunurken Hz. Peygamber'e Allah'a ve Resulüne zarar vermeyen bir mektup yazdığını belirtmiştir (İbn Hacer el-Askalânî, 1415: 2/4). Rivayetlerdeki farklılıklar bir kenara bırakıldığında öz olarak onun İslâm ordusunun kalabalık bir şekilde Mekke'ye doğru harekete geçeceği hakkında bilgi verdiği ve Kureyşlileri tedbirli olmaya çağırdığını söylemek mümkündür. Hâtıb'ın, Hz. Peygamber'in hareket yönünü nasıl öğrendiğiyle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunların en makulü, yapılan ciddi hazırlıktan hareketle bunu tahmin etmiş olmasıdır (Kapar, 2019: ss. 5-6).

5.Hadisın Etimolojik, Anlam ve Yorum Bilim Açısından Tahlili

Hadiste geçen bazı garîb kelimelerin etimolojik olarak tahlil edilmesi, hadisi daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır. Hadiste geçen “Revdetu Hâh / رَوْضَةُ حَاخٍ / Hâh bahçesi”, Mekke ile Medine arasında Medine’ye on iki mil uzaklıkta Hemrahü’l-Esed yakınlarında yer alan bir yerin ismidir (Sehârenpûrî, 2006: 9/252; Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/38 (2. dipnot)). Sâidî, buranın Mekke’ye yakın bir mevkinin ismi olduğunu söylese de genel kanaate göre bu görüş doğru değildir (Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/327 (2. dipnot)). Buhârî’nin Ebû Avâne’den naklettiği rivayette “Revdetu Hâc / رَوْضَةُ حَاجٍ” tabiri geçmektedir (Buhârî, 1422: “İstîtâbetü’l-Mürteddîn”, 9). Âlimlerin ittifakına göre Ebû Avâne’nin bu zabtı yanlıştır (Nevevî, 1392: 16/55). Rivayette geçen “ez-Za’îne / الظَّيْنَةُ” sözcüğü kadın anlamına gelmektedir (Nevevî, 1392: 16/55). Onun dışında da yolcunun kendisiyle yolculuk ettiği deve, kadının kocasıyla birlikte yolculuk etmesi, kadının deve üzerinde taşınması, deve üzerindeki tahtırevana binmiş kadın ve üzerinde kadın olmayan tahtırevan anlamlarını ihtiva etmektedir (Aynî, 2001: 14/253; Sehârenpûrî, 2006: 9/10; İbn Manzûr, 1414: s. 27482; Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/38 (2. dipnot)). “İkâs / عِقَاصُ” saç örgüsü, saç örgülerinin bağlandığı ip, saç topuzu manasındadır (Nevevî, 1392: 16/56; Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/38 (2. dipnot)). “Mulsak / مُلْصِقٌ” ise sonradan ilave edilen, asıldan olmayıp sonradan ilhak edilen, antlaşmalı olmak anlamlarına gelmektedir (Aynî, 2001: 14/254).

Hadiste geçen “لَعَلَّ” sözcüğü “istek, ummak, beklemek” anlamlarında kullanılmaktadır. İbn Huzeyme, Hz. Peygamber’in Hz. Ömer’e söylemiş olduğu “Belki de Allah, Ehl-i Bedr’e bakmış...” sözünün zan ve tahmin cihetiyle söylemiş olabileceği fikrine karşı çıkararak Ebû Hüreyre’nin rivayetinde “لَعَلَّ” sözcüğü geçmediğinden (bk. İbn Ebû Şeybe, 1989: 6/397 (No. 32346)) iddia edilen şekilde anlaşılamayacağını belirtmektedir (Ebû Mûsâ el-Medîni, 1988: 2/494-495). Aynı doğrultuda İbnü’l-Esir de rivayette geçen “لَعَلَّ” sözcüğünün zan anlamında değil de “عَسَى” manasında olduğunu belirttikten sonra kelimeye “Allah’tan gerçekleşmesinin beklenilmesi” anlamını yüklemektedir (M. İbnü’l-Esir, t.y., 2/255).

Harisî’nin Hz. Ali’den aktardığı rivayette Hz. Ömer’in mezkûr isteğine karşı Hz. Peygamber ona “O, Bedir Gazvesi’ne katılmadı mı?” Hz. Ömer, “Katıldı ancak ahdini bozdu ve sana karşı düşmanlarına arka çıktı.” sözlerine karşılık Hz. Peygamber, “Nereden bilebilirsin ki...” ibaresiyle onun ölümü hak etmediğini belirtmektedir (Taberî, 2000: 23/312). Hz. Peygamber, Hz. Ömer’in izin isteğine karşılık onu yatıştırmak için Hâtûb’ın Bedir Gazvesi’ne katıldığından öldürülmeyi hak etmediğini belirttikten sonra “terecci” sözcüğü olan “لَعَلَّ”yi kullanmıştır. Âlimlere göre Allah ve Resulü’nün sözlerinde kullanılan “terecci”, kesinlik ifade eden “olacak” anlamındadır (Sehârenpûrî, 2006: 9/256).

“Bedir Gazvesi’ne katılmak kişiden büyük günahı düşürür mü?” sorusuna birçok rivayette geçen “terecci” sözcüğüne rağmen İbn Ebû Şeybe’nin Ebû Hüreyre’den rivayet ettiği hadiste “لَعَلَّ” sözcüğü kullanılmamış, onun yerine “sigayı cezm” kullanılmıştır (İbn Ebû Şeybe, 1989: 6/398 (No. 32347)). Bu ifade de büyük günahı düşürebilir hissi vermektedir. Ma’mer’in Zührî’den, onun da Urve’den naklettiği birçok tarikte “sigayı cezm” ile rivayetin aktarılmış olması da bu görüşü desteklemektedir (Taberî, 2000: 23/315).

Hadiste geçen “غَفَرْتُ” sözcüğü gelecekte olanın kesinlikle olacağını ifade etmek için tahkik babından “أَغْفِرُ” anlamı kast edilerek kullanılmıştır. Urve’nin mürsel olarak naklettiği rivayette “إِغْمَلُوا” “مَا شِئْتُمْ فَسَأَغْفِرُ لَكُمْ” şeklinde istikbal ifade eden sözcükten yararlanması da bunu desteklemiştir. Bununla onların ahiretteki günahlarının bağışlanacağı murat edilmiştir. Dolayısıyla ileride de bahsedileceği üzere Bedir Gazvesi’nde bulunan sahâbîlerden had cezasını gerektirecek bir davranış dünyada sadır olduğunda onlara had uygulanmıştır. İbnü’l-Cevzî, “Bağışladım.” sözcüğünün geçmişle ilgili günahlara hasredilerek söylendiğini savunmuştur. Ona göre eğer gelecekle ilgili olsaydı mutluluk ifade eden “فَسَأَغْفِرُ” sözcüğünden istifade edilmesi gerekirdi. Ayrıca Bedir Gazvesi’ne katılmış olan Hz. Ömer gibilerin Huzeyfe b. Yemân’a (ö. 36/656) ‘münafıkların içerisinde isminin olup olmadığını sormalarına’ gerek kalmazdı, şeklinde düşüncesini temellendirmiştir. Kurtubî’ye göre hadiste “إِغْمَلُوا” sözcüğü emir kipinde gelmiştir. Emir kipi inşa ve ibtida anlamı taşıdığından Araplar bir delil ile ya da başka bir şeyle dahi olsa mazi için değil istikbali ifade etmek için onu kullanmışlardır. Mazi için istimal edilmesi doğru kabul edilmemiştir. Dolayısıyla “إِغْمَلُوا مَا شِئْتُمْ” kalıbından bir fiilin yapımını talep etmek için istifade

etmişlerdir. Bunu icaba hamledip ondan mübahlığı istinbat etmek mümkün değildir. Binaenaleyh hadiste geçen mezkûr hitap, ikram ve şerefe taalluk etmektedir. Bununla geçmiş günahlarının bağışlandığını, daha sonraki günahlarının da affedilme hakkını elde edebileceklerini çıkarmak mümkündür. Bir şeyin sıhhatli olması, onun vuku bulmasını gerektirmemektedir. Hz. Peygamber'in doğruluğunu haber verdiği her şeyde bu açığa çıkmaktadır. Bedir ashâbı dünyadan göç edene dek cennet ameli işlemiştir. Onların birinden bir günah sadır olduğunda hemen tövbe etmiş ve buyurulan yola girmiştir. Bunu onların hayatlarına muttali olan herkes görmektedir. Kısaca “فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ” den maksat, günahlarınız affedilecektir. Siz asla günah işlemezsiniz anlaşılmalıdır (İbn Hacer el-Askalânî, 1407: 8/634-636; Kastallânî, 1304: 5/142).

İbn Hacer'e göre “إِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ / Dilediğinizi yapınız.” sözcüğü mubah olan şeyler içindir. “Bağışlanma” da geçmişte yapılan amelleri kapsamaktadır. Gelecekle ilgili olsaydı mazi yerine geleceğe delalet eden bir lafzın kullanılması gerekirdi. Oysa Hâtıb'ın bu olayı Bedir Gazvesi'nin gerçekleşmesinin üzerinden altı yıl geçtikten sonra meydana geldiğinden, kastın gelecek olma ihtimali daha yüksektir. Bağışlanmanın mazi sigasıyla söylenmesi gerçekleşeceğinin kesinliğine işaret etmektedir. Bazısına göre “إِعْمَلُوا” sözcüğü şeref ve ikram içindir. Onunla bundan sonra kendilerinden sadır olandan onlar muaheze edilmez kastedilmektedir (İbn Hacer el-Askalânî, 1407: 7/305-306; Sehârenpûrî, 2006: 9/256-257). Dolayısıyla gelecek anlamında kullanıldığı söylemek imkân dâhilindedir. Âlimlerin ittifakına göre hadiste geçen bağışlanma ahirete taalluk etmektedir. Dolayısıyla dünyadayken yaptıkları suçlardan mütevellit duçar olabilecekleri had vb. suçları kapsamadığını, Hz. Peygamber ve halifelerin uygulamalarından da bunu çıkarmak mümkündür. Ehl-i Bedir'den olmasına rağmen had suçu işlemiş olan Mâiz ve Ğâmidiyye'ye had uygulanmıştır. Hz. Peygamber'in Bedrî olmasına rağmen Mistah'a İfk hadisesinden dolayı had cezası vermesi (İbn Hacer el-Askalânî, 1407: 8/634-636; Kastallânî, 1304: 5/142), Hz. Ömer'in içki içtiğinden dolayı Ashâb-ı Bedir'den olan Kudâme b. Maz'um'a ceza vermesi bunu teyit etmektedir. Özetle ümmetin icmâna göre had cezası işleyen herkese had uygulanmaktadır (Kâdî İyâz, 1998: 7/539; Nevevî, 1392: 16/56-57; Sehârenpûrî, 2006: 9/257). Allah, onlardan bağışlanmaya aykırı bir şeyin sadır olmayacağını bildiğinden ve bütünüyle onlardan razı olduğundan Hz. Peygamber böyle bir şey söylemiş olabilir. Onların herhangi birinden nadiren günah sadır olsa bile iyiliklerinin çokluğundan dolayı o günahlar da bağışlanmıştır. Çünkü Allah, “İyilikler, kötülükleri giderir.” (Hûd 11/114) buyurmuştur. Bu da bütünüyle razı olmaktan kinayedir. Hallerinin tamamen iyi olması, hayrı genellikle başarmalarından kaynaklanmaktadır. Bu istedikleri günahı yapmalarına izin vermek değildir. Bu tıpkı birinin hizmetçisine ya da eşine onda gördüğü iyilik, lütuf ve güvene dayanarak malında veya evimde dilediğini yap demesi gibi anlaşılmalıdır (Ahmed b. Hanbel, 1999: 2/38-39 (2. dipnot)).

Hâtıb'ın olayı diğer hadiselerle birlikte göz önüne alındığında bir teâruzun söz konusu olduğu görülmektedir. Zira Hâtıb'ın hadisinde “Allah'ın Ehl-i Bedr'e muttali olduğunu ve dilediğinizi yapınız ben günahlarınızı bağışladım.” denilmiş olmasına rağmen içki içen Kudâme'ye, İfk hadisesinde iftira atan Mistâh'a suçlarından dolayı had cezası uygulanmıştır. Bu durumda zahiren de olsa bir çelişkinin varlığından söz edilebilir. Ashâb-ı Bedir'den de olsa Allah'ın koyduğu kanunlardan bir kanunu çiğneyene had cezası uygulanır. Hâtıb, yaptığı bu fiiliyle had cezasını gerektirecek herhangi bir ceza ile değil, suç sayılan bir fiille gelmiştir. Hz. Peygamber onun yaptığı güzellikleri göz önünde bulundurarak cezayı ondan kaldırmıştır. Kudâme'nin ve Mistâh'ın yaptığı had cezasını gerektirdiğinden onlara had cezası uygulanmıştır. Hâtıb'ın hatası had kapsamında değerlendirilecek bir ceza olmadığı için ona had cezası verilmemiştir. Hz. Peygamber'in “Toplumda iyilik, güzellik ve ahlakıyla ön plana çıkanlardan had dışında diğer suçlar düşürülür.” (Ebû Dâvûd es-Sicistânî, 2009: “Hudûd”, 4 (No. 4375)) hadisi de göz önünde bulundurulduğunda Hâtıb için söz konusu olan diğerleri için olmamıştır (Tahâvî, 1994: 11/274-276 (No. 4441)). Ayrıca casusluk yapmanın İslâm hukukunda belli bir cezası olmayıp ta'zîrin hükümlerine bağlıdır. Ta'zîr cezasını vermek ya da affetmek hâkimin veya devlet başkanının uhdesindedir (Zuhaylî, 1985: 4/635-636; Başoğlu, 2011: 40/198). Hz. Peygamber'in Hâtıb'a ceza vermemesini de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

Bu hadisi Hz. Peygamber'in sırf Hz. Ömer'in öfkesini yatıştırmak için söylediğini iddia etmek isabetli görülmemektedir. Zira bu olay dışında başka yerlerde de Hz. Peygamber, Bedir Gazvesi'ne katılanların Allah tarafından bağışlandığını belirtmiştir (A. b. A. Dârimî, 2000: "Rikâk", 48; İbn Ebû Şeybe, 1989: 20/338 (37880); İbn Hibbân, 1993: 11/123 (No. 4798), 11/125 (No. 4800)). Bu da Ashab-ı Bedr'in Allah ve Hz. Peygamber nezdinde önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

6. Ehl-i Bedr'in Bağışlanacağı Hadisi Bağlamında Hadis-Fıkıh İlişkisi: Ashâb-ı Bedir Hadisinden İstinbat Edilen Bazı Fıkıhî Deliller

İslâm âlimleri bu hadisten birçok hüküm çıkarmıştır. Hadiste geçen casusluk fiilinden hareketle Müslüman ve kâfir casusa ne tür ceza verileceği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ehl-i re'y'e göre Müslüman bir kişi düşmana Müslümanların sırlarını yazarsa cezalandırılacak ve uzun süre hapis cezasına çarptırılacaktır (Hattâbî, 1933: 2/274). Ebû Hanife (ö. 150/767), Evzâî (ö. 157/774), Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve Muhammed eş-Şeybânî'ye (ö. 189/805) göre acıtarak cezalandırılır ve uzun hapis cezası verilir (Ebû Yûsuf, 1979: ss. 189-190; Şeybânî, 1997: 5/229; Aynî, 2001: 14/256). Ayrıca Evzâî'ye göre casus Müslümanca devlet başkanı ona ağır bir ceza verecek ve uzak diyarlara sürgün edecektir (Hattâbî, 1933: 2/274). Mâlik (ö. 179/795), Müslüman casusa verilecek ceza konusunda hiçbir rivayet duymadığını ve bu konuda imamın öldürüp öldürmeme konusundaki ichtihadına bakılacağını belirtmektedir (Hattâbî, 1933: 2/274; Mâzerî, 1987: 3/281; Nevevî, 1392: 16/55-56). Fakat casusluğu ile Müslümanlara zarar veriyor ve yeryüzünde ifsad çıkarıyorsa öldürülebilir (Begavî, 1983: 11/73 (1. dipnot); M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/399). Mâlikî mezhebinden İbn Kâsım'ın (ö. 191/806) ve İbn Vehb'in (ö. 197/813) de içerisinde bulunduğu bazı fakihlere göre tövbe etse bile öldürülür (Mâzerî, 1987: 3/281; Nevevî, 1392: 16/55-56). Bazı Mâlikî âlimlere göre casusluğu alışkanlık haline getirmişse öldürülür, getirmemişse öldürülmez. İbn Sahnûn (ö. 256/870) casusun öldürülmesine karşı çıkmakta ve öldürülür diyenlerin hadise muhalefet ettiğini savunmaktadır (Aynî, 2001: 14/256). Sahnûn (ö. 240/854), Mâlikî mezhebinin görüşünü şu şekilde özetlemektedir: "Bazı ashâbımıza göre casusa acıtacak şekilde celde vurulur ve uzun süre hapse atılır daha sonra da müşriklerin olduğu yerlere yaklaşmasına izin verilmez. Bazıları da casusun yaptığı fiilin sonucuna bakmaktadır. Eğer casusluğu Müslümanların öldürülmesine sebep olmuşsa casus öldürülür, sebep olmadıysa öldürülmez farklı şekilde cezalandırılır. Eğer casusluk fiilin benzerini yapabileceği endişesi varsa müebbet hapis cezasına çarptırılır" (Mâzerî, 1987: 3/281-282). Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) bir görüşünde Mâlik'e diğerinde ise Ebu Hanife ve Şâfiî'ye katılmıştır (İbn Kayyim el-Cevziyye, 2005: s. 586). Dâvudî'ye (ö. 402/1011) göre casus öldürülür, Hâtıb'ın durumunu Hz. Peygamber bildiğinden böyle bir yola başvurmamıştır (Aynî, 2001: 14/256).

Mâlik, hadiste geçen Hz. Peygamber'in "Doğru söylüyor." sözünden hareketle bu konuda kesin bir şey söylemekten kendisini mazur görmektedir. Hz. Peygamber'in Hâtıb'a olan güveninden hareketle onu doğru görmektedir. Hâtıb dışındaki casusluk yapanların iç dünyaları tam bilinmediğinden beyan edecekleri özre tam güvenilirmez. Dolayısıyla hadiste geçen olay, özel/sınırlı bir vakıa olmaktadır. Onun dışındaki olaylar ona kıyas edilmez. Çünkü Hâtıb'ın olayında bilinen doğruluk diğerlerinde bilinmemektedir. Bu durumda belli bir illetle muallel olduğundan usûl âlimlerinin kendisi hakkında söyledikleri konuma düşmektedir. Casusluğu tespit edilen kişi, Müslümanların zimmetine girmiş bir kâfirse düşmana bilgi sızdırdığından dolayı o antlaşmayı bozmuş ve zimmetten çıkmıştır (Hattâbî, 1933: 2/274). Bundan dolayı Ebû Yûsuf, Şeybânî ve Sahnûn'a göre öldürülür. Eğer eman almış bir harbî ise bu durumda emanı düşer, imam dilerse öldürür dilerse köleleştirir (Ebû Yûsuf, 1979: ss. 189-190; Şeybânî, 1997: 5/229-230; Mâzerî, 1987: 3/281-283). İtikadı sağlam olmasına rağmen Hâtıb'ta olduğu gibi dünyevî amaçlar için casusluk yapan kâfir olmaz (Aynî, 2001: 14/256; Begavî, 1983: 11/73; M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/399). Şâfiî (ö. 204/820), Hâtıb'ın hadisinden hareketle belli bir saygınlığa sahip olanın bilmeyerek yaptığı fiilden dolayı cezalandırılmayacağı görüşündedir (Şâfiî, 2001: 5/611-612). Bazı Şâfiî âlimler uzun süren savaşlarda dökülen kana ve Müslümanlara verilen zarara bakarak casusun tövbe etmemesi durumunda öldürülebileceğini söylemektedir. Öldürülmemesi gerektiğini düşünenler ise onu harbî gibi görmeyip canının acıtılması görüşünü benimsemektedir. Şâfiî'ye göre casusluğu - Hâtıb'te olduğu gibi- küfürle itham edilmeyen toplumda saygınlığı ile bilinen Müslüman biri bilmeden

yaptıysa bağışlanabilir. Bu şartları taşımayan biri yaptıysa devlet başkanı ta'zîr cezası verebilir (Hattâbî, 1933: 2/274-275; Nevevî, 1392: 16/55-56).

Âlimler, kâfir casusun katlinin caiz olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir (Aynî, 2001: 14/252). Evzâî'ye göre casusluk yapan kâfirse bu davranışıyla ahdini bozmuştur. Asbağ'a (ö. 225/840) göre harbî casus öldürülür. Müslüman ve zimmî casus ise cezalandırılırlar. Ancak açıkça İslâm'a düşmanlık etmiş ve İslâm aleyhine yardımlaşmışsa öldürülür. Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'in huzuruna Furât b. Hayyân adında müşriklere casusluk yapan birisi getirildi ve Hz. Peygamber öldürülmesini emretti. Bu sefer Furât: "Ey ensâr topluluğu! Ben Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik ettiğim halde nasıl öldürülebilirim?" diye bağırması üzerine Hz. Peygamber'in emri ile serbest bırakıldı. Hz. Peygamber daha sonra da şöyle buyurdu: "Aranızda, kendisini imanına havale ettiğim kimseler vardır. Bunlardan biri de Furât b. Hayyân'dır." (M. b. A. el-Kurtubî, 2006: 20/399-400). Bu hadiste casusluk suçlamasıyla Hz. Peygamber'in huzuruna getirilen Furât imanını izhar ettiğinden dolayı öldürülmekten kurtulmuştur. Bu hadis de Müslüman casusun öldürülemeyeceğini desteklemektedir. Ancak bu fiili işleyen Müslümana suçun ağırlığına ve caydırıcılığına göre öldürmeye varıncaya kadar çeşitli ta'zîr cezaları verilebilir (Yiğit, 1999: s. 43).

Hadiste geçen Hz. Ömer'in "İzin ver, boynunu vurayım." sözü casusların katlinin câizliğine delildir. Zira Hz. Peygamber onun bu davranışını tenkit etmemiş, bunun yerine Hâtîb'in Ehl-i Bedir'den olduğunu ve günahlarının bağışlandığını belirtmiştir (İbn Kayyim el-Cevziyye, 2005: s. 586). Hz. Ömer'in bu sözü casusların öldürülmesi gerektiği konusunda fikir beyan edenler için delil olduğu gibi Hz. Peygamber'in öldürmemesi de imamın bu konuda içtihat edebileceğine delil olarak getirilmektedir (Kâdî İyâz, 1998: 7/537). Özetle casusluk yapanlar iman dairesinden çıkmamaktadır. Haddin uygulanması, cezalandırılması ya da öldürülmesi imamın iznine bağlıdır (Kâdî İyâz, 1998: 7/539).

Bahis konusu hadisten içtihad ehlinde biri bir Müslümanı küfürle yahut münafıklıkla itham ederse cezalandırılmayacağına delili de çıkmaktadır. Şöyle ki Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e "İzin ver, şu münafığın boynunu vurayım." dedi. Hâlbuki Hâtîb münafık değil, mü'mindi. Onun hatasını düzeltmek için nâzil olan âyet de onun imanına şahitlik etmiştir. Hz. Peygamber, Hâtîb'in dediklerini doğrulamasına rağmen Hz. Ömer'e hiçbir ceza vermemiştir. Zira Hz. Ömer bu açıklamasında dinin zahiri hükmüne karşı gelmemiştir. Hâtîb'in yaptığı bu hata dini dıştan destekliyormuş gibi görünen ve içerden de küfrü destekleyen münafıkların hatasına benzemiştir. Fakat Hz. Peygamber, Allah'ın onu bu davranışından dolayı bağışladığını haber verince ondan münafıklık damgası kalkmıştır (Begavî, 1983: 11/75; Ayrıca bk. Ebû Dâvûd es-Sicistânî, 2009: "Cihâd", 106 (4/287-288: 1. dipnot); Hattâbî, 1933: 2/275). Hz. Ömer, mezkûr davranışıyla Hz. Peygamber'e muhalefet eden herkesin ölümü ve münafıklık damgasını hak ettiğini düşünmesine rağmen bu konudaki kesin hükmü bilmediğinden Hz. Peygamber'den ona ceza vermek için izin istemiştir. Buhârî, *Sahih*'in Edeb Bölümü'nde bu konuya özel bir başlık açmış ve "Te'vîl edici olarak ya da işin hakikatini bilmeyerek söyleyen kâfir sözünün sahibini küfre nispet etmemesi: Hz. Ömer'in İbn Ebû Beltea için: 'O bir münafıktır!' demesi üzerine Hz. Peygamber nereden bilebilirsin ki belki Allah Bedir Gazvesi'ne katılanlara muttali olmuş ve 'Ben sizleri bağışladım!' buyurmuştur." şeklinde bir bâb açmıştır (Buhârî, 1422: "Edeb", 74). Buhârî fikhî görüşlerini bâb başlıklarına yansıttığından onun açtığı bu bâb başlığından da anlaşıldığına göre işin gerçeğini bilmeden zahire bakarak birini küfürle itham etmenin bir müeyyidesinin olamayacağı görüşünü kabul ettiği söylenebilir.

Hz. Peygamber'i üzme dünya ve ahirette lanete (Ahzâb 33/57) duçar olmak gibi büyük günahlardandır. Hâtîb, yaptığı mezkûr fiiliyle Hz. Peygamber'i üzdüğünden büyük günah işlemiştir. Nevevî (ö. 676/1277) bu hadisten hareketle büyük günah işleyenlerin tekfir edilemeyeceğini onlara had ya da ta'zîr cezasının imamın izniyle verilebileceğini belirtmektedir. Bunu da ilgili hadiste Hz. Ömer'in Hâtîb'a ceza vermek için Hz. Peygamber'den izin istemesinden çıkarmaktadır (Nevevî, 1392: 16/55). Hâtîb'in fiilini Hz. Peygamber ifşa ettiğinden bazı günahları işleyenlerin günahlarının ifşa edilebileceğinin cevazını bu hadisten istinbat etmek mümkündür (Kâdî İyâz, 1998: 7/539). Ayrıca fıkıh açısından had uygulamak için kadının açılan yerine bakılmasının caizliği ile hakkın ispatı konusunda

şahitliği ikame etmek için bakılmaması gereken yerlerine bakılabileceği hükmü de bu hadisten çıkarılmaktadır (Begavî, 1983: 11/75; Hattâbî, 1933: 2/275; İbn Kayyim el-Cevziyye, 2005: s. 586).

Bu hadiste, başkasına zarar verecek şeylerin yazıldığına dair şüphelerin olduğu yazılara/mektuplara izinsiz bakmanın cevazlığına delil vardır (Kâdî İyâz, 1998: 7/536). Her ne kadar bir hadiste Hz. Peygamber, “Kardeşinin kitabına izinsiz bakan ateşe bakmıştır.”¹⁰ demişse de bu içerisinde emanet olan ya da yazan ile kendisine yazılan arasında başkasına zarar vereceğine dair şüphe olmayan sırların yazıldığı kitap için geçerlidir (Begavî, 1983: 11/74). Ayrıca mezkûr hadisten şirk dışındaki büyük günahların büyük iyiliklerle affedilebileceği çıkarılabilir (İbn Kayyim el-Cevziyye, 2005: s. 586; İbn Teymiyye, 2004: s. 35/68). Görüldüğü üzere tek hadisten birden fazla hüküm çıkarmak mümkündür. Bu da bütüncül bir bakış açısıyla hadisleri okuyup değerlendirmenin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Bedir Gazvesi’ne katılanların bağışlandığını ifade eden hadisin vürûdüne sebep olan İbn Ebû Beltea, mükâtebe yolu ile özgürlüğüne kavuşmuş, anlaşma yoluyla Mekke’de kalmış, Yemenli bir sahâbîdir. Câhiliye devrinde süvariliği ve şairliği ile meşhur olmuştur. İlk Müslümanlardan olup hicret izni çıktıktan sonra akrabalarını ve mallarını Mekke’de bırakarak Medine’ye göç etmiştir. Hz. Peygamber ile beraber bütün gazvelere katılmıştır. Hudeybiye’de yapılan Rıdvan Biatı’nda bulunmuştur. Hz. Peygamber, onu Mısır Mukavkıs’ına elçi olarak göndermiştir. Hz. Ebû Bekir döneminde Müslümanlar adına Mısırlılarla barış antlaşması imzalamıştır. Kıvrak zekâsı, hitabeti ve cesaretiyle temayüz etmiştir. İslâm tarihinde birçok tartışmaya sebebiyet vermiş olan Hz. Peygamber’in gizli tuttuğu Mekke’nin fethini Kureyş’in ileri gelenlerine haber verme teşebbüsünde bulunmak suretiyle büyük bir hata yapmıştır. Bu yanlışından dolayı casusluk, münafıklık ve ihanet gibi suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Onun bu davranışı ve sahâbîlerin ona gösterdiği tepki, Bedir Gazvesi’ne katılanların Allah tarafından affedilmiş olabileceğini haber veren hadisin vürûdüne ve Mümtehine sûresinin ilk ayetinin nüzulüne vesile olmuştur. Şayet bu mektup Kureyş’in eline ulaşıyorsa, Mekke ancak kanlı bir savaşla fethedilebilirdi. Bunda da onun rolü büyük olacaktı.

Bedir Gazvesi’ne katılanların bağışlandığını belirten hadisi sahâbeden Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebû Hüreyre, İbn Abbâs, İbn Ömer ve Câbir sonraki nesillere aktarmıştır. Hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Ebû Şeybe, İbn Hibbân, Bezzâr, Ebû Ya’lâ ve Ahmet b. Hanbel gibi alanda muteber sayılan birçok muhaddis eserinde nakletmiştir. Hadisi tahkik edenler sahihliği yönünde hüküm vermişlerdir. Kaynaklarda en çok zikredilen ve ayrıntı veren rivayet Hz. Ali’nin naklettiği tariktir.

Şîa rivayet kaynaklarının önemli bir kısmı, ilgili hadisi Ehl-i sünnet kaynaklarına yakın bir biçimde nakletmiştir. Bununla birlikte Ehl-i sünnet kaynaklarında geçmeyen bazı teferruatlara da yer verdikleri görülmüştür. Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber’in mektubu getirmesi için görevlendirdiği kişi sayısında ihtilaf bulunmakla birlikte vurguladıkları temel nokta görevlilerin hepsinin iyi bir at binicisi olmasıdır. Ayrıca bütün rivayet varyantlarında Hz. Ali’nin ismi geçmektedir. Bu da onun söz konusu göreve başkanlık etmiş olabileceğini ihsas ettirmektedir.

Hadiste geçen “bağışlanmanın” geçmiş günahlara ve ahiretteki bağışlanmaya yorumlanabileceğini, dünyada işlenen had ve benzeri ceza gerektiren suçlara taalluk edemeyeceğini söylemek mümkündür. Söz konusu âyette geçen “*Ey iman edenler!*” hitabına Hâtîb da dâhil olduğundan onun yaptığı davranışın imanına zarar vermediği anlaşılmaktadır. Hâtîb’ın yazdığı mektubun metni günümüze ulaşmadığından mahiyeti hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte kaynaklarda içeriğiyle ilgili bazı bilgiler yer almaktadır. Rivayetlerdeki farklılıklar bir kenara bırakılarak onun İslâm ordusunun Mekke’ye doğru harekete geçeceğini haber verdiği ve Kureyşlileri tedbirli olmaya çağırdığı sonucuna varılabilir.

İslâm âlimleri bu hadisten Müslüman ve kâfir casusa verilecek ceza, ictihâd ehlinen biri bir Müslümanı küfürle yahut münafıklıkla itham ederse cezalandırılmayacağını, büyük günah işleyenlerin

¹⁰ Hadisin isnadı Şuayb Amâvûd’a göre zayıftır. bk. (Ebû Dâvûd es-Sicistânî, 2009: “Namaz”, 356 (No. 1485)).

tekfir edilemeyeceğini, onlara had ya da ta'zîr cezasının imamın izniyle verilebileceğini çıkarmışlardır. Ayrıca bazı günahları işleyenlerin günahlarının ifşa edilebileceğinin hükmünü mezkûr hadisten istinbat etmişlerdir. Bu hadiste, başkasına zarar verecek şeylerin yazıldığına dair şüphelerin olduğu yazılara izinsiz bakmanın cevazlığının delil vardır.

Kendisini ve meşrebini merkeze alıp onun dışında kalanları ötekileştiren, en ufak hataya ağır ceza verme eğiliminde olanların varlığı göz önüne alındığında Hz. Peygamber'in Hâtıb'ı işlediği suçtan dolayı cezalandırmamış olması muhtemel olacak olan olayların önüne geçme ferasetine bağlamak mümkündür. Eğer Hz. Peygamber, Hâtıb'ı cezalandırsaydı herkes kendisine ve meşrebine göre hatalı gördüğü kişileri hainlik, casusluk, münafıklık gibi suçlarla yaftalayıp cezalandırma yoluna gidebilecekti. Bu durum Müslümanlar arasında tefrikanın derinleşmesine sebep olacağı aşikârdır. Kısaca yanlış anlaşılmaya müsait olan bu hadis metni, bütüncül bir bakış açısıyla incelendiğinde hataya düşme riskini azaltacaktır. Keza kişiyi yanlışından dolayı sorgusuz cezalandırmak yerine geçmişte yaptığı faydalı işlere bakarak-Hz. Peygamber'in uygulamasında olduğu gibi- kazanma yoluna gidilmelidir.

Kaynakça

- Afânî, S. b. H. (2006). *Envârü'l-fecr fi fadâilî Ehl-i Bedr* (1. Basım, C. 1–2). Cidde: Dâru Mâcid.
- Ahmed b. Hanbel. (1999). *Müsned*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Aktürk, V. (2009). *Hz. Peygamber Döneminde Öldürülmeleri Emredilenler ve Öldürülme Nedenleri* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aynî, B. (2001). *'Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (1. Basım). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Ayyâşî, A. b. M. (2016). *Manzumetu Ehl-i Bedr* (1. Basım). Dâru Büşra ve Gülsüm.
- Başoğlu, T. (2011). Ta'zîr. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 198-202). İstanbul: TDV Yayınları.
- Begavî, F. (1983). *Şerhu's-sünne* (2. Basım, C. 1–16). Dimaşk-Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.
- Belâzürî. (1996). *Ensâbu'l-eşraf*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Beyhakî, A. b. H. (2003). *es-Sünenü'l-kübrâ* (3. Basım). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Bezzâr. (2009). *el-Behru'z-zehhâr el-ma'rûf bi müsnedi'l-Bezzâr* (1. Basım, C. 1–13). Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân.
- Bozkurt, N. (1997). Hâtıb b. Ebû Beltea. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 16, ss. 444-445). İstanbul: TDV Yayınları.
- Buhârî, M. b. İ. (1422). *el-Câmiu's-sahîh* (1. Basım, C. 1–9). Beyrut: Dâru Tevki'n-Necât.
- Dârimî, A. b. A. (2000). *Müsnedü'd-Dârimî el-ma'rûf bi Sünenü'd-Dârimî* (1. Basım). Riyâd: Dâru'l-Muğnî li'n-Neşri ve't-Tevzî'.
- Dönder, F. (2021). *Hâtıb b. Ebû Beltea* (Ü. Kiliç, Ed.). Kahramanmaraş: Samer Yayınları.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî. (2009). *Sünen* (1. Basım, C. 1–7). Beyrut: Dâru'r-Risâle el-'Âlemiyye.
- Ebû Mûsâ el-Medîni. (1988). *el-Mecmû'u'l-muğîs fi garîbeyi'l-Kur'ân ve'l-hadîs* (1. Basım, C. 1–3). Mekke: Câmi'atu Ümmi'l-Kurâ.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsilî. (1990). *Müsnedü Ebû Ya'lâ el-Mevsilî* (2. Basım). Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs.
- Ebû Yûsuf. (1979). *Kitâbü'l-Harâc*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

- Eren, M. (2012). *Bedir Ehli'nin Fazileti ve Câlîyetü'l-Ekdâr Adlı Risale* (E. Baykan & M. Keskin, Ed.). Ankara.
- Erul, B. (1999). Sahabe Döneminde Tekzib Olgusu ve Tekzibin Mahiyeti: Rivayetlerdeki Tekzib İfadelerinin Anlamı Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (1), 455-489. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000833
- Esterâbâdî, A. (1409). *Te'vîlü'l-âyeti'z-zâhire* (1. Basım). Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî.
- Feyz-i Kâşânî. (1415). *Tefsîrû's-Sâfi* (2. Basım, C. 1-5). Tahran: Mektebetü's-Sadr.
- Furât el-Kûfî, F. b. İ. (1410). *Tefsîru Furât el-Kûfî* (1. Basım). Tahran: Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâdî'l-İslâmî.
- Girîdî, H. (2008). *Ashâb-ı Bedir*. İstanbul: Buhara Yayınları.
- Hâkim en-Nîsâbûrî. (2002). *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn* (2. Basım, C. 1-5). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Hattâb, M. Ş. (1996). *Suferâu'n-Nebî*. Beyrut: Müessesetu'r-Reyyân.
- Hattâbî. (1933). *Me'âlimü's-Sünen* (1. Basım, C. 1-4). Haleb: el-Matbaatü'l-İlmiyye.
- Huveyzî, A. b. C. (1415). *Tefsîru Nûru's-Sakaleyn* (4. Basım, C. 1-5). Kum: İsmâiliyyân Yay.
- Hür el-Âmilî. (1425). *İsbâtü'l-hudâ bi'n-nusûsi ve'l-mu'cizât* (1. Basım). Beyrut.
- İbn Abdülber en-Nemerî. (1992). *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb* (1. Basım). Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- İbn Ebû Şeybe, E. B. (1989). *Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr* (1. Basım, C. 1-7). Beyrut: Dâru't-Tâc.
- İbn Ebû'l-Hadîd. (1404). *Şerhu Nehcü'l-Belâğa li İbn Ebû'l-Hadîd* (1. Basım). Kum: Mektebu Âyetullah el-Me'reşî en-Necefî.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1326). *Tehzîbü't-tehzîb* (1. Basım, C. 1-14). Hindistan: Matbaatu Dâiretu'l-Meârifî'n-Nizâmiyye.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1407). *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîhi'l-Buhârî* (3. Basım). Kâhire: el-Mektebetu's-selefiyye.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1415). *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe* (1. Basım). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn Hibbân. (1993). *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân* (2. Basım, C. 1-18). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. (2005). *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-'ibâd* (1. Basım). Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- İbn Kesîr, E.-F. (1986). *es-Sîretü'n-nebeviyye* (C. 1-4). Beyrut: Dâru'l-Marife.
- İbn Manzûr. (1414). *Lisânü'l-'Arab*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif.
- İbn Sa'd, M. (2001). *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir* (1. Basım). Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî.
- İbn Şehrâşûb. (1379). *Menâkıb âli Ebî Tâlib (as)* (1. Basım). Kum.
- İbn Teymiyye, E. A. T. A. b. A. (2004). *Mecmûu'l-Fetâvâ*. Medine: Matbaatü Melik Fahd.
- İbnü'l-Esîr, İ. (1987). *el-Kâmil fi't-târih*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Esîr, İ. (2012). *Usdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe* (1. Basım). Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- İbnü'l-Esîr, M. (t.y.). *en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Kâdî İyâz. (1998). *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim* (1. Basım). Mısır: Dâru'l-Vefâ.

- Kapar, M. A. (2019). Hâtıb b. Ebû Beltea Hayatı ve Faaliyetleri. *İSTEM*, (33), 1-19. <https://doi.org/10.31591/istem.519718>
- Kastallânî, A. b. M. (1304). *İrşâdü's-sârî* (6. Basım, C. 1–10).
- Kılıç. (2014). *Ashab-ı Bedir'in İsimleri ve Faziletleri*. Ankara: Nasihat Yayınları.
- Kummî, A. b. İ. (1363). *Tefsîru'l-Kummî* (3. Basım). Kum: Dâru'l-Kitâb.
- Kummî Meşhedî, M. b. M. R. (1368). *Kenzü'd-dekâik ve bahrü'l-garâib* (1. Basım). Tahran.
- Kurtubî, M. b. A. (2006). *el-Câmiu' li ahkâmi'l-Kur'ân* (1. Basım, C. 1–24). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Kutbüddin er-Ravendî. (1409). *el-Herâic ve'l-cerâih* (1. Basım). Kum: Müessesetü'l-İmâm el-Mehdî.
- Mâzerî. (1987). *el-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim* (2. Basım, C. 1–3). Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye.
- Meclisî, M. B. (1403). *Bihârü'l-envâr* (2. Basım, C. 1–110). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Müfid, Ş. (1413). *el-İrşâd fî ma'rifeti huceci'llahi ale'l-ibâd* (1. Baskı). Kum: Mu'temer eş-Şeyh el-Müfid.
- Müslim b. Haccâc. (1991). *Sahîhu Müslim* (1. Basım). Beyrut: Dâru İhyâi Kütübi'l-'Arabiyye.
- Nevevî. (1392). *el-Minhâc şerhu Sahîh'i Müslim b. El-Haccâc* (C. 1–18). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Sehârenpûrî, H. A. (2006). *Bezlü'l-mechûd fî halli Sünen Ebî Dâvûd* (1. Basım, C. 1–14). Hindistan: Merkezü'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan en-Nedvî.
- Şâfiî, M. b. İ. (2001). *El-Ümm* (1. Basım). Dâru'l-Vefâ.
- Şeybânî, M. b. H. (1997). *Şerhu Kitâb es-Siyerü'l-Kebîr* (1. Basım, C. 1–5). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Taberânî. (t.y.). *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye.
- Taberî el-Âmilî, M. b. C. b. R. et-. (1415). *el-Müsterşid fî imâmeti Ali b. Ebî Tâlib (as)* (1. Basım). Kum: Kuşanpur.
- Taberî, M. b. C. (2000). *Câmi'u'l-beyân fî te'vili'l-Kur'ân* (1. Basım, C. 1–24). Müessesetü'r-Risâle.
- Tabersî. (1390). *İ'lâmü'l-verâ bia'lâmi'l-hudâ* (3. Basım). Tahran: el-İslâmiyye.
- Tahâvî. (1994). *Şerhu Müşkili'l-âsâr* (1. Basım, C. 1–16). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Temir, H. (2019). Hâtıb b. Ebî Belte'a ve Hayatı. *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (5), 31-75.
- Tirmizî. (1968). *el-Câmi'u's-sahîh sünenü't-Tirmizî* (C. 1–7). b.y.: y.y.
- Vâhidî. (1992). *Esbâbü'n-nuzûl*. Demmâm: Dâru'l-İslâh.
- Vâkîdî. (1984). *Kitâbü'l-meğâzî* (3. Basım, C. 1–3).
- Yiğit, Y. (1999). İslâm Ceza Hukukunda Casusluk Suçu ve Cezası. *Diyanet İlmi Dergi*, 35(3), 39-50.
- Zebîdî, A. b. A. (2019). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi* (1. Basım, C. 1–8; A. Naim & K. Miras, Çev.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Zehebî. (1996). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (11. Basım, C. 1–25). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Zuhaylî, V. (1985). *El-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhu* (2. Basım). Dımaşk: Dâru'l-Fikr.

Extended Abstract

One of the most talked about and written topics in Islamic history is the Battle of Badr, which was a life and death struggle for Muslims. God promised the Muslims who participated in this war that they would gain the spoils of the Quraysh army or the goods of the caravan and supported them with his angels. For this reason, those who participated in the war have been remembered with words of praise throughout history. In the ranking of virtue among the companions, those who participated in the Battle of Badr constituted the first layer. Hadith and sirah books mentioned their virtues under the titles of Ashâb-ı Badr, Ahl-i Badr and Bedriyyûn.

In the following centuries, many studies were made talking about their virtues. After the Meccans violated the terms of the Treaty of Hudaibiyyah, the Prophet decided to conquer Mecca and made his preparations very secretly to prevent bloodshed. Hâtib b. Abî Balta'ah, who learned the direction of the expedition, attempted to inform the Meccans about the situation in order to protect his family in Mecca. Learning about this, the Prophet assigned some of his companions to prevent the letter from reaching those concerned. Because of this mistake, Hâtib was exposed to accusations such as treason, hypocrisy and espionage. This incident led to the saying of the hadith about the forgiveness of the companions of Badr, which has been discussed in many aspects in Islamic history, and the revelation of the first verse of the Mumtehine surah. The hadith stating that those who participated in the Battle of Badr were forgiven was passed on to the next generations by the companions Omar, Ali, Abu Hurayra, Ibn 'Abbâs, Ibn Omar and Jabir. He has narrated many hadiths that are considered reliable in the field, such as Bukhari, Müslim, Abû Dâwûd, Tirmidhi, Nasa'i, Ibn Abi Shayba, Ibn Hibbân, Bezzâr, Abû Ya'lâ and Ahmad İbn Hanbal, in his works. Those who investigated the hadith judged its authenticity. The most frequently mentioned and detailed narration in the sources is the one narrated by Hazrat Ali. Therefore, in the study, his narration was centered and the differences mentioned by other narrations compared to it were mentioned.

A significant part of the Shia narration sources narrated the hadith in a manner close to the Ahl al-Sunnah sources. However, it has been seen that they also included some details that are not mentioned in Ahl al-Sunnah sources. Although there is disagreement in Ahl as-Sunnah and Shia sources on the number of people assigned by the Prophet to bring the letter, the main point they emphasize is that all of the officials were good horse riders.

Based on this hadith, Islamic scholars tried to determine the punishment to be given to Muslim and infidel spies. In addition, if a person from the people of ijtihad accuses a Muslim of blasphemy or hypocrisy, he will not be punished; those who commit major sins cannot be declared takfir; the hadd or ta'zir punishment can be given to the those who commit great sins with the permission of the imam; some sins can be disclosed; letters in which there are suspicions that things that could harm others are written cannot be written without permission. They deduced the permissibility of looking at it from this hadith.

The Battle of Badr, the number, names and virtues of the companions who participated in the battle have been the subject of many studies. However, it seems that no study has been conducted that analyzes the hadith stating that they were forgiven from a holistic perspective, in terms of meaning-hermeneutics, and the fiqh conclusions to be drawn from it. Therefore, this article aims to fill this gap in the field. In this study "Do the Prophet's words about the companions of Badr cover their past and future sins?" "Does the forgiveness of the sins of the companions of Badr include everything related to this world and the afterlife?" "Is it possible to exempt some people from being tested in a world of testing?" answers to questions such as these will be sought and evaluations will be made based on the findings. In order to help answer the above-mentioned questions, the short biography of Hâtib b. Abî Balta'ah and Sâre, the content of the letter, different variants of the hadith in question, its analysis in terms of meaning-hermeneutics and fiqh conclusions to be drawn from it will be discussed. For this purpose, the subjects will be examined with a descriptive and analytical perspective in the study, and the documentation analysis method, one of the qualitative research methods, will be used. In addition, maximum attention will be paid to the principle of idea-event connection for a better understanding of the issue.